

Kyse by og gods før 1688

Af Erling Petersen.

Vestligst i Vallensved sogn ligger landsbyen Kyse — en gang midtpunktet, hvorom et anseligt jordegods var samlet.

Her laa fordum hovedgaarden Kjuse, hvis mure forlængst er sunket i grus, og af hvis grave eller volde der nu intet spor findes.

Paa en høj, naturlig banke umiddelbart syd for den nu nedlagte skole findes borgpladsen — delvis omgivet af lavninger. Her er i sin tid opgravet en stump svær mur af granitkvadre, et ildsted af munkesten og en granitkonsol, som er blevet indsendt til nationalmuseet, og saa sent som for en snes aar siden var det ikke ualmindeligt, at nævenyttige skole drenge, som søgte at grave sig ind i banken og fortiden, rodede stumper af kvadre og munkesten frem.

Nu er dog forholdene meget udviskede, og kun grundige og omfattende udgravninger vil kunne bringe nye ting for dagen.

Da det er vanskeligt paa grundlag af disse spredte fund og sparsomme rester at skønne noget som helst om gaardens eller byens alder og oprindelse, vil det være nødvendigt at øse af andre og mere yderige kilder. — En undersøgelse af byens navn kan give nogen oplysning om dens alder. Kyse kommer af det gammel-danske kius, oldnordisk kjöss, der betyder en hulhed eller sænkning i landskabet. Nu ligger Kyse forholdsvis højt, men navnet hentyder formentlig til det dybe

svej i landskabet umiddelbart øst for byen. Det oldnordiske „at kjøsi“ betyder da ogsaa ved kløften eller dalsænkningen.

Men vidner end navnet Kyse om alder og aar, saa siger det dog intet bestemt — og i hvert fald intet om, hvorvidt det var gaarden eller byen, der først opstod, og heller intet om, hvem der byggede gaarden. Først paa et ret sent tidspunkt omtales de slægter, som havde lod og del i Kjuse; de var ikke faa, men er nu alle uddøde.

I sin fortælling fra det tolvte aarhundrede „Kongsbrydens fostersøn“ — udsendt første gang 1878 under navneskjulet Henning Fox — har Ingvor Bondesen henlagt handlingen til egnen omkring Harrested, Vallensved og Fodby, og nogle stridigheder mellem kongsbryden Asmund og bonden Sigurd Akeson i Vallensved er stærkt medvirkende til at øge spændingen i handlingsforløbet. Striden gjaldt retten til Kjusegaard. Nogen egentlig historisk baggrund herfor kendes dog ikke og kan ej heller paavises, og bogen giver som følge heraf ingen reel oplysning om den tid og den egn, den skildrer.

Først fra midten af det 14. aarhundrede giver kildekrifter og arkiver oplysninger om Kysegaard og gods.

1351 nævnes kong Valdemars dombrev paa noget Kysegods til hr. Peder Begere. Aaret efter pantsættes det til hr. Erik Hagendorp, og i 1356 faar Peder Begere af kong Valdemar skøde paa Kysegaard. Det er formentlig den samme Peder Begere, som 1350 pantsatte borgen Castella (nu Kastelev) i Sværdborg sogn til kongen, og som 1356 tilskøder ham gods i Lundby paa Falster og en del gods i Sydsjælland. De næsten sammenfaldende tidspunkter for udstedelsen af ovennævnte pantebrev og skøder peger i hvert fald i den retning. — Slægten Begere eller Bekere hørte til den sjællandske uradel

og havde formentlig nogen indflydelse i riget. Paa den overenskomst, Valdemar Atterdag ved danehoffet i Kalundborg 1360 traf med den sønderjydske hertug og den danske adel og gejstlighed, findes foruden nævnte hr. Peder Begere ogsaa ridderen Jakob Begere (død 1404) som medunderskriver.

Saa vidt det kan ses, har Peder Begere ikke straks haft raadighed over hele Kyse gods. I 1362 godtgør hr. Peder Bagge, at han har faaet fuld betaling for sin part i Kyse, og 1378 udtages der tingsvidne paa noget gods i Kyse og Kyse fang.

Da Peder Begere var død, sad hans enke, fru Karine, som formentlig var af slægten Due, i en aarrække inde med gaarden. Dog har en mand af den pommerske slægt Moltke en tid hørt hjemme paa Kyse, enten det nu har været som medejer, eller han ved giftemaal er kommet i besiddelse af retten til at skrive sig „her Vicke Möltikens van Kiuse“.

I sidste halvdel af det 14. aarhundrede forekom navnet Fikke Moltke ofte, saa der har været lejlighed nok til forvekslinger. Fikke Moltke til Kyse kan dog nok udskilles fra de andre. Han var søn af Conrad eller Cort Moltke paa Rønnebæksholm, var 1370 lensmand paa Riberhus, ejede 1370—80 Eskebjerg i Bjerger herred, som han pantsatte til hr. Eskild Falk af Vallø for 600 mk. lybsk; 1376 medbeseglede han kong Olufs stadfæstelse af den fred, som Valdemar Atterdag i 1370 havde sluttet med hansestæderne. 1377, da han var lensmand paa Bjørnholm, skrives han første gang som ridder til Kyse, og aaret efter medbeseglede han hr. Tue Galens pantebrev til hr. Oluf Bjørnsen og fru Margrethe hr. Erik Sjællandsfars pantebrev til marsken hr. Evert Moltke, som for resten var hans broder, og skrives begge steder „til Kyse“.

Det var ogsaa tilfældet i 1381, da Hartvig Hammersbüttel stadfæstede det skøde, som hans farbroder hr. Johan og fader Hartvig Hammersbüttel havde udstedt til marsken Evert Moltke. 1386 blev Fikke Moltke lensmand paa Nyborg, og aaret efter oplod han til kong Oluf og dronning Margrethe Ringsted by og Ørslev i Ringsted herred, som han havde i pant, mod vederlag i Saltø, og det følgende aar (1388) skrives han atter til Kyse. Han medbeseglede da sammen med sine brødre faderen Cort Moltkes brev paa Grimstrup. Sidste gang han skrives til Kyse, er 1391. Dette aar tilskødede han sammen med sin broder Henneke (eller Henrik) dronning Margrethe gaarden Lykkesholm paa Fyn, som de havde arvet efter deres broder, marsken hr. Evert Moltke. Til overdragelsen af Saltø var knyttet det vilkaar, at han maatte beholde gaarden paa livstid, men efter hans død skulle slottet tilbage til kronen. Denne synes at være indtruffet senest 1393, for den 6. juli dette aar skænkede dronning Margrethe Saltø til Roskilde bispestol. — Iøvrigt var Fikke Moltke ikke den eneste af slægten, der havde jordegods i Øster Flakkebjerg herred, idet hans farbroder Fikke Evertson Moltke, der bl. a. var lensmand paa Møn og forøvrigt en indflydelsesrig stormand, en tid ejede den forlængst forsvundne hovedgaard i Skafterup i Fuirendal sogn.

Fra 1395 ophører slægten Moltkes forbindelse med Kyse. Dette aar udsteder Fikke Moltkes broder „Henrik Moltecki breff paa gods i Kiwse“ — formentlig den part, stormanden Anders Olufsen Lunge 3 aar senere overdrog til hr. Jens Andersøn Brok, nemlig en sjettedel af Kyse gods, Kyse fang og en vandmølle.

I de følgende 20 aar finder der en række godshandeler

sted, hvorved arvingerne efter Peder Begere og fru Karine efterhaanden skiller sig af med det arvede gods, der næsten uden undtagelse kommer i dronning Margrethes besiddelse.

Den første af disse godsoverdragelser fandt sted „anden dagen efter St. Knud kongis dag 1403“, da Henrik Prip og Niels Eriksøn tilskødede „her Anders Jacopszøn (Lunge), ridder, i Gunnersløff lille en gaard i Reingenstrup, en øde gaard i Tockerup, som kaldis Geedebo, oc en gaard i Holløse, som de arffuede efter frue Karine i Kyuse“.

1406 nævnes Merete Andersdatters skøde til dronning Margrethe paa al hendes rettighed og gods i Kyse, og 1411 kong Eriks brev, at Maren Lyder Rantzous efter mandens død skødede dronning Margrethe al sin rettighed i Kyse. Samme aar udsteder kong Erik et brev skrevet paa pergament, hvori han bekræfter sin fostermoder i hendes ret til Kyse gods og andet mere.

Det var ikke smaating, det drejede sig om. Til Kyse gods hørte alle gaardene i „Kiusæ, Walingsweth, Stubberop samt gaarde i Ølnerop, Lund, Thorstorp, Menstorp, Hillinge, Øberop, Førsløff, Høvæ, paa Lindholm i Flakkebecs hæret, samt i Helløfmaglæ“. Kort efter udstedtes brev paa, at Hans Gørstinge var indført i Kyse og andet mere gods paa dronning Margrethes vegne.

Det er dog næppe sandsynligt, at godssamlingen paa dette tidspunkt har været tilendebragt, thi aaret efter, i 1412, nævnes atter Merete Andersdatters skøde til dronning Margrethe paa gods i Kyse og andet mere, og 1413 faar Henrik Prip og Niels Eriksøn af Jens Andersøn Brok brev paa den part i Kyse, som denne i 15 aar havde siddet inde med, men som nu blev lagt til det øvrige Kyse gods. — Men da var dronning Mar-

grethe ikke længere blandt de levendes tal, og hun naaede saaledes ikke at fuldbyrde, hvad der var hendes hensigt med disse godskøb. Det var jo nemlig ikke ud af et jordhungrende sind, hun havde foretaget denne godssamling, men fordi hun ville skænke det hele til det kloster, hun agtede at oprette i Skemminge (Maribo) paa Lolland. Dronning Margrethe havde hele sit liv været en flittig gæst i klostret i Vadstena, og livet her i fru Birgittas eget kloster havde draget hende stærkt. Derfor ønskede hun et saadant kloster indrettet i Danmark, men indhentes, før hun fik gjort alvor af sit forehavende, af en pludselig død.

Men Erik af Pommern var indforstaaet med sin fostermoders hensigt, og den 27. september 1416 udstedte han paa Vordingborg slot følgende gavebrev:

„Vi Erik konge kundgør, at vi, Gud, Vor frue og St. Birgitta til lov, efter vort rigens raads raad giver vor gaard Kyse og Kyse fang i Sjælland med al kongelig ret til et kloster, som skal bygges i Skemminge i Lolland, af den orden, som er i Vadstena i Sverige, hvilket gods dronning Margrethe og vi har købt og betalt fuld værd for“.

Dronning Filippa, biskopperne Peter af Roskilde og Navne af Vesteraas, provsten Jens Andersøn af Odense, ridderne hr. Anders Jechopsøn, hr. Waldemar Bydelsbagh, Iven Bryske og den norske ridder Endred af Lossen, samt kongens kansler skrev under sammen med kong Erik og forseglede derpaa brevet.

I de følgende aar nævnes en del breve, der bekræfter de godsoverdragelser, der havde fundet sted: 1424 stadfæstes, at dronning Margrethe har købt Kyse af Henrik Prip og Niels

Eriksøn, aaret efter bekræftes kong Eriks brev, og i 1426 føres landstingsvidne om Kyse gaard. Samme aar udsteder Simon og Jens Henriksøn bevis og brev, at deres fader og morbroder har solgt dronning Margrethe Kyse gods. Da brevet giver en del oplysninger bl. a. om omfanget af det gods, der efter Peder Begeres og fru Karines død af arvingerne blev solgt, skal det her anføres i uddrag:

29. maj 1426. „Vi Simon og Jens Henriksøner, som kaldes Prip, brødre, kundgør, at efter de dagtingen, som dronning Margrethe havde med vor fader Henrik Prip og vor morbroder Niels Eriksøn, af vaaben, Gud naade alle deres sjæle, om Kyse gaard og det gods, dertil ligger, i Sjælland, kendes vi, at fornævnte solgte Kyse gaard til dronning Margrethe for 1500 lybske mark i sundiske penning, straale og grif, og dette salg, som de ville have fulddraget, fulddrager vi for os og vore brødre, Erik og Niels Henriksøner, i saa maade, som efterfølger: først Gud, Jomfru Maria og St. Birgitte til hæder, saa som dronning Margrethe og efter hendes død kong Erik paa fornævnte køb og dagtingen har givet og skødet Kyse gaard til Maribo kloster i Lolland, dette stadfæster vi og skøder med vore brødre som Henrik Prips og Niels Eriksøns arvinger med samtykke af vore medarvinger Iven Henriksøn, som kaldes Markman (ejer af Harrested gaard) og Knud Nielson af Vedfuglebjerg (Fuglebjerg), af vaaben, og paa deres moders vegne til klostret Kyse gaard og gods, som er i Kyse hovedgaarden og 11 gaarde (Bo Regnersøn, Jes Nielson, Jep Mattiesson, Jep Hansøn, Jes Eskilson, Jep Clausøn, Jes Mogensøn, Ingemar, Hemming Hvid, Henrich Hinzesøn og Jes Hemmingsøn), Kyse Mølle og 2 øde „wære“, som kaldes Kraues wære og Bodes wære.“

Hertil kom i Stubberup 5 gaarde og 3 øde være (bolig, gaard), i Lund 2 gaarde, i Øllerup 1 gaard, i Vållensved 17 gaarde og 3 øde være, paa Lindholm 2 gaarde, Morten Hansøns og Jes Perssøns, i Menstrup 2 gaarde, Esbern Hemmingsøns og Lomans, Agerup, der laa øde, i Hyllinge 2 gaarde, Niels Homans og Per Jensøns, i Høve Jens Saxesøns gaard, Førslev laa øde, i Tostrup 3 gaarde, Per Nielsøns, Oluf Brons og Jes Thygesøns, og 1 øde være, og endelig i Kvislemark en øde toft.

Til bekræftelse af, at Maribo kloster nu med fuld ret sad inde med dette gods „med al tilliggelse, abildgaard, lægaard og fægaard“, overdrog Simon og Jens Henriksen til klostret „alle aabne breve, som vi har derpaa, og binder vi os og vore brødre som deres rette lavværge at hjemle klostret alt forskrevet gods; afgaar klostret noget af godset for vor hjemmels skyld, binder vi os at gøre klostret det, os worder fundet til rette, inden $\frac{1}{2}$ aar. Item kender vi os af brødre og søstre i klostret at have oppebaaret 1500 mark penge som 5 dele deraf; den sjette del skal Iven Henriksøn og Knud Nielsøn have paa deres moders vegne, og de skal gøre brødre og søstre deres nøje derfor. Findes noget vor faders eller moders brev, at de har oppebaaret noget af fornævnte 1500 mark, binder vi os til at igen give søstre og brødre det, som er oppebaaret. Item skal brødre og søstre en tid hvert aar begange vor fader og morbroder og alle vore forældre med vigilier og messer“.

Som ovenfor anført giver dette brev ikke saa faa oplysninger — ikke blot om størrelsen af det samlede Kyse gods, men ogsaa om udstedernes slægtsforhold og adkomster.

Som nævnt maa fru Karine af Kyse antages at være af

slægten Due, i hvert fald var hendes arvinger af denne slægt — ogsaa arvingen til det gods, hun ejede i Skaane. Den 14. januar 1420 bevidnede tvende præster og 4 andre gode mænd, at ingen var nærmere til at arve det gods, som fru Karine af Kiuse ejede, end fru Ingefred (eller Inger) af Fjerdeløf, hvilket gods var beliggende i Skaane, Gers herred. — Fru Inger Due, som først var gift med Erik Ged og efter dennes død med hr. Peder Kjørning, var datter af Niels Truidsen Due til Svendstrup og Ingefred Pedersdatter.

De nærmeste arvinger til Kyse gods var Niels Eriksøn Due — undertiden skrevet Jens Eriksøn — og hans 2 søstre, hvis navne ikke kendes. Faderen, der hed Erik Nielsøn, levede 1357.

Niels Eriksøn beseglede 1401 i Helsingborg kong Eriks stadfæstelse af dronning Margrethes testamente og levede endnu i 1421, da han var til stede paa Sjællands landsting, men maa antages at være død inden 1426.

Hans svoger, Henrik Pedersøn Prip, der 1387 nævnes som fuldmægtig for Jens Andersøn Brok paa Nørre herreds ting, var 1395 gift med Catharina Markvardsdatter af slægten Vesteni. Efter hendes død blev han gift (senest 1402) med Niels Eriksøns søster. 1403 tilskødede han sammen med sin medsvoger Niels Dyre til Vedfuglebjerg og Niels Eriksøn Due gods i Skipperslev, Bjørnholt og Isgranatorp i Skaane, som de havde arvet efter Peder Begere og fru Karine af Kyse, til Tage Lagesen Hvitfeldt og hans slægt. Han var død 1426. Af hans 5 sønner var kun een, Peder Henriksøn Prip, af første ægteskab, de andre 4 af andet. Her var den ældste Simon Henriksøn, som blev en kirkens mand; han var degn i København og senere kannik i Aarhus og Lund og døde 1439 i Bonn. Det

var ham, der sammen med sin broder Jens Henriksøn i 1426 bevidnede deres faders og morbroders salg af Kyse, ved hvilken lejlighed de handlede paa deres mindreaarige brødre Erik og Niels Henriksøns vegne.

Niels Eriksøn Dues anden søster var først gift med Henrik Ivensøn Markmand til Harrested, med hvem hun havde en søn, Iven Henriksøn Markmand, og derefter med hr. Niels Knudsøn Dyre til Vedfuglebjerg. Sønnen i dette ægteskab, Knud Nielsøn, nævnes sammen med sin halvbroder Iven Markmand til Harrested i Prip-sønnernes brev af 1426 paa Kyse gods. Han havde 5 aar tilforn beseglet et vidne af Sjællands landsting. Han var 1439 arving efter Niels Esbernsøn Bille, hvis datter Inger han var gift med. Han døde omkring 1460, og sønnen Niels Knudsøn døde kort tid efter, men Inger Bille levede til 1472. Hun skænkede 1459 2 gaarde i Øllerup til antonitterklostret i Præstø og 1471 en gaard samme sted til St. Clare kloster i Roskilde samt gods i Hallelev til Antvorskov. De blev alle givet paa det vilkaar, at der skulde læses sjælemesser for hende, hendes mand og søn. Fra 1469 var hun indgivet i Antvorskov kloster.

— — —

I 1429 stadfæstes kong Eriks brev og Simon og Jens Henriksøns skøde paa Kyse gods, der fra nu af synes helt at være kommet i klostrets besiddelse, og den 6. maj 1434 udsteder abbedisse og konfessor i Maribo kloster et brev, hvori de hilser alle — „særdeles vore vornede og tjenere i Kiwsæ len“ — og kundgør, at „paven har taget vor orden og alle vore klosterpersoner og alle ting, dem tilhører, under sit værn og givet dem saadanne privilegier, at ingen skal beskatte, tvinge, forerette dem paa person, rettighed og gods, ej røve dem

penge eller gods eller noget andet, som i vægt, maade (maal) eller tal staar saa godt som 1 gylden til værd, under kirkens dom og pavens band, at I freder vore skove og ikke hugger, uden som eders aabne brev lyder“.

Dermed var altsaa Kyse gaard og gods taget i værn af den almægtige katolske kirke, der var i stand til paa een gang at tilsige sine undergivne fuld beskyttelse mod alle overgreb og at true dem med bandlysning, om de traadte klostrets ret for nær.

Det var dog ikke alt gods i Kyse, der var kommet til Maribo kloster; i hvert fald ejede Skovkloster ved Næstved en tid en gaard i byen, muligvis skænket af Enevold Nielsøn, hvis „gaffuebreff po en gard i Kiuffse“ nævnes 1449. Dette gavebrev eksisterer ikke mere, saa det kan ikke ses, om Enevold Nielsøn har skænket sin gaard til Skovkloster eller til Maribo kloster, men i hvert fald foretoges der i 1464 magelæg mellem de to klostre, hvorved Maribo overlod Skovkloster en gaard i Hyllinge, der gav 1½ pund korn, og en øde gaard i Agerup, der gav ½ pund korn, „oc Mariebo fik igien een ødæ gard i Kyuse po II pund“.

I 1457 sendte klostret et bud til Christian 1. med det aabne ejendomsbrev fra 1426, hvilket brev kongen dømmer ved magt at stande, saaledes at klostrets ejendomsret til Kyse gods stadfæstes — „saalænge at ej nogen kommer for os med bedre bevisning“.

Fra klostrets side har man formentlig gjort sig umage for at samle alt gods i Kyse under samme haand, og det ser ud til at være lykkedes i 1469. Dette aar nævnes nemlig 3 smaa breve paa gods i Kyse. At man ogsaa paa anden vis har søgt at øge og afrunde det gods, man havde i hænde, fremgaar af

et brev fra 1488. Jacobi dag dette aar mødte i Kyse — efter kong Hans' befaling — Jeip Mortensen, prior i Antvorskov, abbed Oluf i Skovkloster, Henrik Meinstrup, ridder, landsdommer i Sjælland og høvedsmand paa Korsør, Hans Keldsøn, rigens kansler, Herman Rolof i Braade (Holsteinborg) og Evert Jeipsøn Halvegge, med fuldmagt i sagen paa sin faders Jeip Halvegges vegne; de skulle undersøge, om „søstre og brødre i Maribo kloster og konvent kan fri deres oldengæld til deres tjenere, som de har til Kywse len, med de skove, de dertil har, eller flere mod de andre lodsejere, som skovlov har imod dem“.

Inden der blev foretaget videre i sagen, tilkaldte de seks synsmænd yderligere to dannemænd, nemlig hr. Jens Perssøn, kannik i Roskilde, og Jochum Daa, høvedsmand paa Solte, og „for saa ud i skoven og saa de skove, som de til Kywse len har omkring Kywse liggende“. Resultatet af synsforretningen blev, at „forskrevne søstre og brødre maa og kan fri deres oldengæld mod de andre lodsejere, som skovlov har imod dem, til deres tjenere paa Kywse len“. Antallet af oldensvin ansattes til 400 og mere, saafremt skovene „til Kywse len holdes ved magt herefter, som de nu er“.

Til Kyse len hørte paa dette tidspunkt alle gaarde i Kyse, Vallensved og Stubberup, 2 gaarde i Lund, 1 i Øllerup, 4 i Tostrup, 1 i Menstrup, 1 i Høve og 1 i Hyllinge. — Foruden det nævnte mageskifte med Skovkloster i 1464 var endvidere den ene gaard i Menstrup blevet magelagt med en gaard i Tostrup.

I om ved 200 aar laa Kyse gods til Maribo kloster, det kaldtes som nævnt i dette tidsrum et len og var sidestillet med de kongelige len. Som alt andet klostergoods kom det efter

kirkefornyelsen 1536 i kronens eje, men var dog vedblivende lagt til Maribo klostres underhold.

Den 2. oktober 1559 udgaar til Peder Skriver, der raader for Kuse len til Maribo“, et tilhold om at forhandle med bønderne om hver at hjælpe kronen med et svin, hver efter sin formue. Naar svinene havde været paa skovene og var blevet fede, skulle de drives til „Kiøbnehavn“, og til rentemesteren skulle sendes „klare registre“ over, hvor mange svin der fremsendtes, og hvem der havde givet dem.

Dette tilhold, der udgik til alle lensmænd, begrundedes i frygt for mangel paa fetalje det følgende foraar, hvis det skulle blive nødvendigt at udruste orlogsskibene eller gøre andre udrustninger.

Det blev — sagt i forbigaaende — nødvendigt med disse udrustninger. I 1560 understøttede Frederik 2. med tropper og skibe sin broder Magnus' forsøg paa at faa fodfæste og herredømme i Estland.

— — —

Kyse fik dog ikke lov til uantastet at ligge til Maribo. Det var et saa velbeliggende og fortrinligt jordegods, at det naturligt maatte falde en og anden jordhungrende adelsmand i øjnene.

Den første, der fik kig paa Kyse, var fru Margrethe Jens Rosengaards. I 1562 kom Henrik Nielsen Arenfeldt, landsdommer i Sjælland, til kongen og meddelte, at hans søster, fru Margrethe, begærede en by, kaldet Kyse, tilhørende Maribo kloster, til mageskifte for sit gods i fredejagten (kongens vildtbane) i Try herred. Fru Margrethes ønske fremkom imidlertid paa kongens opfordring, og denne var da ogsaa halvt om halvt til sinds at afstaa hende byen og at give klostret vederlag der-

for. I den anledning udbad han sig fra kansleren Johan Friis forslag om nogle gode mænd til at besigte begge parters gods og anmodede ham dernæst om sammen med rentemesteren at overveje, hvor kongen kunne gøre klostret fyldest; kongen ville saa siden skrive til abbedissen derom.

I juni 1562 fik Peder Bille og Sten Rosensparre paabud om at syne begge parters gods, og 1. september fandt mageskiftet saa sted. Fru Margrethe fik dog ikke Kyse, men i stedet vederlag i Fredsgaard i Sneslev sogn, Ringsted herred, og tilliggende gods. — Dog klagede hun senere over, at hun ved mageskiftet havde faaet 2 pund korn for lidt.

I 1592 nævnes atter det pergamentsbrev paa Kyse gods, der blev udstedt, da Maribo kloster oprettedes, og kong Hans' brev om oldengæld paa Kyse skove; desuden et dombrev paa Kyse mark samt „en Christen Andersøns i Kjuse ventelige dom“.

I 1617 nævnes en dom om Niels Pedersøns arv i Kyse med nogle tingsvidner og aaret efter Hans Duriks tiltale til Peder Hemmingsøn i Kyse, — en sag, som kongen har været opmærksom paa, idet han samme aar i et brev til lensmanden paa Vordingborg, Palle Rosenkrantz, omtaler Peder Hemmingsøn. Der foreligger dog intet videre om dennes udestaaende med Hans Durik.

Iøvrigt synes det, som om der i de sidste aar, Kyse laa til Maribo kloster, var en del stridigheder om markskel. I 1615 omtales nogle afsigter om „Kiuffse offuerdreff“ og Maribo klostres gaarde og skove.

Paa disse tider kastede ogsaa Frederik Parsberg til Harre-
sted sine øjne paa det for ham saa bekvemt liggende Kyse
gods. 1616 nævnes i et brev, at Frederik Parsberg havde op-

krævet 13 oldinge, som skulle sværge markskel imellem „Kiufse och Harrested marcke, huorpaa bleff giort affuising“. — Aaret efter nævnes atter de 13 oldinges gang samt et „ridemendztough om marckeskiell och fang imellem Kiuffse och Harrested“.

Oldinggang foretoges jo for at skifte ret og skel. Det gik for sig paa den maade, at adelsmænd udnævntes til med 13 oldinge — udvalgte ældre bønder — at syne og fastsætte grænse og skel.

I 1619 fremsatte Frederik Parsberg over for kongen ønske om at faa et mageskifte i stand, saaledes at han af Maribo klosters gods kunne faa Kyses 14 gaarde mod lige saa godt gods i Halland. Han tilbød endda, saafremt mageskiftet maatte bevilges ham, at han ville udlægge Maribo kloster gods til en værdi af 1000 daler ud over vederlaget i det hallandske gods, tønde for tønde. I den anledning bad kongen lensmanden paa Vordingborg, Palle Rosenkrantz, med det første udtrykkeligen og uden nogen udflugt erklære sig, om Kyse gods for belejligheds skyld kunne undværes fra Maribo kloster, om og det af Frederik Parsberg begærede skifte kunne være uden skade for kronen og Maribo kloster.

Parsberg blev dog skuffet i sit haab om at kunne lægge dette for ham saa godt beliggende bøndergods til sin hovedgaard. Hans tilbud blev ikke modtaget, og i 1621 bestemte kongen, at fire gaarde i Hammer, Baarse og Fakse herreder, som tidligere havde ligget under Antvorskov slot, fremtidigt skulle ligge under Vordingborg slot; til gengæld skulle der af Maribo klosters gods i Kyse, som nu var lagt til Sorø kloster, henlægges saa meget til Antvorskov slot, som de ovennævnte fire gaarde kunne beløbe sig til. I den anledning fik lens-

mændene de paagældende steder, Ernst Normann og Palle Rosenkrantz, paabud om med det første at udlægge saa meget af Kyse gods til Antvorskov slot og siden gøre Sorø skole udlæg derfor af godt gods i Vordingborg len, saa skolen i alle maader kunne faa vederlag for herlighed og indkomst.

Det skulle dog ikke blive derved. Et par maaneder senere bestemte kongen, at „Kiuse len, der ligger belejligt for Antvorskov slot, og Vallensved ligger i sognet ved Kiuse gods og ikke for fællesskoves og anden lejligheds skyld kan skilles derfra, med mindre det skal forringes meget derved“, skulle lægges ind under Antvorskov slot og Sorø kloster have udlæg derfor i godt og velbelejligt gods i Ringsted, Holbæk, Vordingborg og Antvorskov len, og Frederik Reedtz og Palle Rosenkrantz fik ordre til at „besigte, ligne og lægge godset“ og indsende besigtigelsen til kancelliet.

Trods disse bestemmelser blev Kyse gods aldrig lagt til Antvorskov slot, hvad grunden saa kan have været; for d. 30. novbr. 1623 meddeltes fundatsen for Sorø akademi, og samme dag udstedte kongen et aabent brev, hvori han gjorde rede for det gods, han med rigens raads samtykke henlagde til akademiet og til dets drift og til lønninger af de mange nyansatte professorer, hvortil der krævedes meget betydelige midler.

Ved denne lejlighed opgjordes den samlede godsmængde i Kyse len til i alt 59 gaarde og 6 huse, der fordeltes saaledes: 1 gaard i Kvislemark, 1 i Hyllinge, 4 i Tostrup, 2 i Agerup, 2 i Bisserup, 1 i Menstrup, 1 i Høve, 2 i Lund, 3 i Jenstrup, 3 gaarde og 1 hus i Øllerup, 4 i Stubberup, 20 gaarde og 2 huse i Vallensved og i Kyse by 15 gaarde og 3 huse. Paa den tid svarede alle mænd i Kyse len aarlig 1 tønne smør og 2½ mark 5 skilling i oksepenge.

I 1654 var der i Kyse 15 gaarde og 4 huse, hvoraf 8 gaarde og 2 huse den $\frac{1}{5}$ 1665 blev udlagt til professor Bjørn Sørensen; samme dag udlagdes til professor Daniel Matras resten af byen, 7 gaarde og 2 huse, tillige med den gamle afgift af Kyse len.

I de følgende aar finder imidlertid en række store gods-overdragelser sted. — Dels var kronen som følge af den ulykkelige svenskekrig 1657—60 geraadet i stor gæld og maatte for at holde sig de værste kreditorer fra livet tilskøde dem jordegods som betaling, og dels fandt der ikke saa faa mageskifter sted, naar kronen kunne se sin fordel derved.

Saaledes blev der den 3. april 1672 udstedt et mageskiftsbrev, hvorved hofapoteker Gregorius Fleischer af Sorø akademis jordegods i Kyse fik de 8 gaarde og 2 huse, som var udlagt til Bjørn Sørensens underhold, endvidere 4 af de 7 gaarde, som var tillagt Daniel Matras, samt 1 gaard i Agerup. Dette gods havde et samlet hartkorn af 101 tdr. 3 skpr. 2 fdk., men godset, Fleischer udlagde, havde ikke helt samme hartkorn. Han kom derved i en skyld til akademiet, som udjævnedes derved, at han afstod sit gods med et fuldt aars landgilde fra 1. maj 1671 til aarsdagen 1672. Afgiften af Kyse len blev den 17. august 1675 tilskødet Johan Bannermann, borger i København, som havde nogen fordring paa kronen, dels som følge af, at hans vandmølle ved Vesterport ved fæstningsanlægget var blevet sat ud af virksomhed og i nogle aar havde staaet ubenyttet hen, hvorved han i en halv snes aar ingen indtægt havde haft af møllen, dels af, at han havde skænket et positiv (o: orgel) til det kongelige kapel. Hans fordringer ansloges til 13.800 rigsdaler. Foruden den aarlige afgift af Kyse len fik han tilskødet en del strøgods, mest øde, blandt

andet nogle gaarde i Vallensved, dog ikke saa meget, at der blev dækning for hans fordringer. Ikke destomindre maatte han nøjes med, hvad han fik.

Seks aar i forvejen, den 5. marts 1669, havde kronen mageskiftet med Christian Vind til Nørreholm, som for en del gods i Tuse og Skippinge herreder fik jordegods i Vallensved sogn med et samlet hartkorn af 57 tdr. 2 fdk., deriblandt i Kyse 3 gaarde og 2 huse. Først omtrent 2 maaneder senere — den 28. april — blev disse 3 gaarde, der tilsammen var paa 28 tdr. hartkorn, ved mageskifte med Sorø akademis sprogmester overdraget til kronen. Det endelige mageskifte med Christian Vind regnedes derefter fra 1. maj 1669.

Christian Vind var søn af den skaanske adelsmand, admiral Jørgen Vind til Gundestrup, som i 1638 af Niels Lykke havde købt Harrestedgaard, og han og hans to brødre, Holger og Joachim Frederik, ejede i en aarrække gaarden i fællesskab, men i 1674 fik den mest kendte af de tre, vicekansler og gehejmerraad Holger Vind, brødrenes andel tilskødet.

Hvad Frederik Parsberg havde stræbt forgæves efter, og hvad Christian Vind fik begyndt paa, det lykkedes for Holger Vind. Ved skyldsætningen i 1682, da opmaalingen af Kyse bymark fandt sted, var byens 15 gaarde alle i „proprietaire velbaarne hr. canceler Holger Vinds“ besiddelse.

For at faa skattegrundlaget i orden foretoges fra 1682 til 1688 opmaaling og vurdering af al jord i Danmark. Agerlandet deltes paa øerne i 4 klasser: god eller middel rug- og bygjord, skarp og ringe jord, tjenlig til rug, byg, blandkorn eller boghvede, god havrejord og ond havrejord, og der beregnedes af disse 4 slags jord henholdsvis 2, 3, 4 og 6 tønder land pr. tønde hartkorn. Græslandet vurderedes efter det an-

tal høveder, det kunne føde; til 1 tønne hartkorn beregnedes 16 høveders græsning, en eng, der gav 16 læs godt hø eller mosefoder, ansattes til 1 tønne hartkorn, og skovene sattes i hartkorn efter det antal svin, de kunne føde.

Da opmaalingen af bymarkerne begyndte, havde af de 15 gaardmænd i Kyse Jeppe Nielsen 12 tdr. hartkorn, Niels Ibsen Søfren Olsen, Hans Pedersen, Peder Laursen, Jørgen Hansen, Niels Christensen, Laurits Jensen, Mads Andersen, Erich Pedersen, Peder Christophersen, Hans Nielsen, Anders Jespersen og Laurs Olsen hver 8 og Anders Eggertsen „tilforn Anders Tøgersøns“ 3 tdr. hartkorn. Da skyldsætningen og matrikuleringen i 1688 var tilendebragt, var den største gaard i byen, Jeppe Nielsens, ansat til 10 tdr. 4 skpr., Anders Eggertsens til 1 td. 6 skpr. 1 alb. hartkorn, af de øvrige var 5 ansat til godt 7 og resten til omkring 6 tdr. hartkorn. Hertil kom saa „skouf til Lundt bye“ 2 fdk. 2 alb., saaledes at byens samlede hartkorn efter den nye matrikel udgjorde 99,08 tdr. mod 119 tdr. efter den gamle.

Byens 3 vange var Langebiersmarchen, som i 1682 var bygvang, Tranebiersmarchen, som var rugvang, samt Hasehøismarchen, som det aar var fælled.

Hver vang var delt i aase eller holme, som igen var delt i agre — ud fra den i og for sig rigtige tankegang, at den gode og daarlige jord skulle fordeles ligeligt mellem bymændene.

Langebjergmarken, der opmaalt af landmaaler Hans Lund, havde 17 aase, hvoraf Kragedams ager havde 69 agre, Vangeledsagre og Lille Gledediys aas hver 42, Suanereede aasen 26, Bagerbiersstochen 24 og Langebiers aas 15 agre. Af de øvrige aase kan nævnes Langestochs holmen, Lille Ertteskifte, Toftebiers homper, 4 smaa homper og 3 smaa stycker,

som ender ved Stubrup marcheskiel. Endelig kan nævnes, at marken blev anslaaet at kunne give 60 hølæs, og at den var delt i over 300 agre. — En gaard i Kyse har bevaret marknavnet Langebjerg.

Tranebjergmarken opmaalt af landmaaler Morten Eylerssøn og havde 30 aase, hvoraf Hafueskous homper havde 63 agre, Puebiere aasen 43, Leirbechs holm 27, Toftekier 20, Kragedams holm 15 og Hømosse holmen 11 stycher. — Af de øvrige kan nævnes Lille Langaasen, Senchekiers aasen, Langageraasen, Buckevraa, Lille Rødaas, Tyrekilde, Kierager, Tranebiere aas, de stycher neden for Tranebiere, Tiørnager, Hømose aas, Hømose ager, Heinet holmen og Hesterøds eng. Ialt var Tranebjergmarken delt i 580 agre og gav 60 læs hø. Baade Tranebjerg og Toftekær er bevaret som gaardnavne i byen.

Hasehøismarken opmaalt af landmaalerne Jens Høeg og Harder Høeg og havde 546 agre fordelt paa 29 aase, hvoraf Hasehøis aas havde 36 agre, Torstød aas 45, Dyssebere aas 36, Mølletofte aas 31, Brøstebanche aas 29 og Præsteholms aas 25 agre. Af de øvrige kan anføres Auflegaards aas, Hestehammers homper, Ebbe Waars høey, Peder Hammers brødaas, Baasse hollem, Roagre aas, Hyllenge ellehomper, Stangebechs aas, Bandtzhollems aas, Tørre hollem, en stompe tilhører Jep Nielsøn, Vangeledsagere, Jep Nielsøns leerholm, Touhuus aasen, Waasaggere, Palle aggere, Hest Madtz hollem, Kragehollem, Lille Dyssebierig hollem samt 3 homper og 6 støcher. — Denne mark gav 75 hølæs.

I Kyse by ligger i vore dage Hashøjgaard, og paa marken umiddelbart søndenfor rejser sig selve Hasehøj, bakkedraget, hvori den berygtede Kyse so havde sit tilhold.

De grelleste eksempler paa, hvor indiviklet og upraktisk jordfordelingen dengang var, kan vel ikke hentes fra Kyse, men naar det nævnes, at gaardmand Peder Christophersen i Langebjergmarken havde 29, i Tranebjergmarken 31 og i Hasehøjsmarken 37 agre eller 97 ialt, og at Peder Laursen havde henholdsvis 25, 32 og 35 agre, ialt 92, saa vil nutidens bønder nu nok ryste paa hovedet og foretrække den mere praktiske jordfordeling for den mere retfærdige. — En væsentlig ulempe ved landbrugssystemet dengang var, at alt skulle foregaa i fællesskab. De 15 gaardmænd i Kyse havde alle sæde paa bystævnet; her bestemte man, naar der skulle pløjes, saas, høstes og køres ind, og den enkelte havde saa kun at følge trop, — ikke mindst, naar høsten var inde, for paa en bestemt dag opgav man ævred: brød hegnet om vangene ned og lod kvæget græsse paa stubmarkerne.

Et storslaaet syn maa det have været, naar bysens mænd og karle med blinkende leer huggede ind paa den modent bølgende rug, tæt fulgt af koner og piger.

Som det fra arild var sæd, gik de Kyse bønder i flok og følge til arbejdet paa byens jorder. Kun et aarhundrede senere ændredes billedet helt — takket være udskiftningen, der gjorde ende paa det gamle hævdvundne fællesskab.

Kilder:

De ældste danske arkivregistraturer. 1854—1910.

Repertorium diplomaticum regni danici mediævalis.

1. og 2. række. 1894—1939.

Fru Eline Gøyes jordebog. Udg. af A. Thiset. 1892.

Danske Magazin. 1. række, 3. bind. 1747.

Scriptores rerum danicarum. IV.

- Kancelliets brevbøger. 1556—1623. Udg. 1887—1922.
Kronens skøder. II. 1908.
H. J. Helms: Næstved St. Peders kloster. 1940.
Carl Neergaard: Saltø. (I Danske herregaarde ved 1920.)
Sorø. Klostret, skolen, akademiet gennem tiderne. I. 1923.
Henrik Pedersen: De danske landbrug. 1928.
Matriklen af 1688. (Markbogen 1682, modelbogen 1686).
Danmarks adels aarbog. Aarg. 1891, 1902, 1903, 1909 og
1921.